ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำ
Factors Influencing Community Leaders' Knowledge and Skills in Managing Low-Carbon Community-based Tourism

กนกกานต์ แก้วนุช[1*] ฐานิยา สิงห์ครุฑ[1]
Kanokkarn Kaewnuch[1] Thaniya Singkrut[1]
Corresponding Author's Email: singkrutthaniya@gmail.com
(Received: October 31, 2025; Revised: May 18, 2026; Accepted: May 21, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจกิจกรรมและประเมินระดับความรู้และทักษะด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงคาร์บอนต่ำของผู้นำชุมชนการท่องเที่ยว 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมความรู้และทักษะในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงคาร์บอนต่ำ และ 3) พัฒนากระบวนการส่งเสริมความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวดังกล่าว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods) ทั้งการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 288 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจาก 3 จังหวัดนำร่อง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร น่าน และนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนมีระดับความรู้และทักษะด้าน Low Carbon Community Based Tourism (LC-CBT) อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านเจตคติที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ปัจจัยที่มีผลมากที่สุดต่อความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวพบว่าด้านการเมืองนั้นมีอิทธิพลสูงสุด รองลงมาคือปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ปัจจัยส่วนบุคคล (อายุ และประสบการณ์) มีส่วนอย่างมีนัยสำคัญน้อยที่สุด ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติ .01 ทั้งนี้การอบรมแบบภาคสนาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนต้นแบบ และการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก เช่น มหาวิทยาลัยและองค์กรสิ่งแวดล้อม เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาผู้นำให้มีความรู้และทักษะที่สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงคาร์บอนต่ำได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ได้แก่ การจัดระบบอบรมต่อเนื่อง การสร้างกลไกแรงจูงใจ เช่น ระบบรับรองคุณวุฒิของผู้นำ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อขับเคลื่อน LC-CBT ให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริงพบว่าปัจจัยด้านการเมืองมีอิทธิพลสูงสุด

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงคาร์บอนต่ำ ผู้นำชุมชน การพัฒนาศักยภาพ การจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Abstract

This research aims to: 1) explore activities and assess the level of knowledge and skills in managing low-carbon community-based tourism (LC-CBT) among community leaders; 2) examine the factors influencing the enhancement of knowledge and skills in LC-CBT management; and 3) develop a process to foster the knowledge and skills of community leaders in tourism management. A mixed-methods approach was employed, including quantitative data collection from 286 respondents and in-depth interviews with key informants in three pilot provinces: Bangkok, Nan, and Nakhon Ratchasima. The findings revealed that community leaders possessed a high level of knowledge and skills in LC-CBT, with attitudes showing the highest average scores. Significant factors influencing knowledge and skills of community leaders were political, sociology, economic aspects while demographic is the least essential factor in this case, yet still significant .01. Practical field-based training, knowledge exchange with model communities, and support from external networks, such as universities and environmental organizations, were identified as crucial mechanisms for effectively and sustainably developing community leaders' capabilities in LC-CBT. The study recommends establishing continuous training systems, creating motivation mechanisms such as leadership certification, and promoting structured collaboration among governmental, private, and community sectors to drive practical implementation of LC-CBT initiatives.

[1] คณะการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
[1] Faculty of Tourism Management, National Institute of Development Administration

Keywords: low-carbon community-based tourism, community leadership, capacity development, tourism management, sustainable tourism

ความเป็นมาของปัญหา

การท่องเที่ยวถือเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญที่สร้างรายได้ การจ้างงาน และกระจายประโยชน์สู่พื้นที่ต่างๆ ของประเทศ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมุ่งให้คนในพื้นที่มีบทบาทหลักในการกำหนดทิศทาง บริหารจัดการทรัพยากร และกระจายผลประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม (Giampiccoli & Saayman, 2018) อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ชุมชน (International Labour Organization [ILO], 2013) อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการท่องเที่ยวที่เติบโตต่อเนื่องกำลังเผชิญข้อจำกัดใหม่ที่มีนัยสำคัญคือวิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและแรงกดดันจากการลดการปล่อบก๊าซเรือนกระจก ซึ่งภาคการท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านการเดินทาง การใช้พลังงานในที่พัก การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว และห่วงโซ่อุปทานของสินค้าและบริการในพื้นที่

ในบริบทดังกล่าวแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำ Low-Carbon Community-Based Tourism (LC-CBT) จึงมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในฐานะกลไกที่ช่วยให้ชุมชนสามารถรักษาคุณค่าทรัพยากรท้องถิ่น ควบคู่กับการลดและหลีกเลี่ยงการปล่อยคาร์บอน และเพิ่มความสามารถในการปรับตัวต่อความเสี่ยงด้านภูมิอากาศ ดังนั้น การขับเคลื่อน LC-CBT ให้เกิดผลจริงไม่ได้ขึ้นกับโครงสร้างพื้นฐานหรือเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นกับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่ปล่อยคาร์บอนต่ำ การจัดการพลังงานและการเดินทางในพื้นที่ การสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว การรวบรวมข้อมูลเพื่อการติดตามประเมินผล และการประสานภาคีเครือข่ายและนโยบายสนับสนุน (Hall, 2019) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติหลายพื้นที่ยังเผชิญข้อจำกัด เช่น ความเข้าใจเรื่องคาร์บอนฟุตพรินต์และจุดกำเนิดการปล่อยในห่วงโซ่ท่องเที่ยวไม่ชัดเจน ขาดทักษะการวางแผนและติดตามผลเชิงข้อมูล ขาดเครื่องมือและแนวทางที่เหมาะกับบริบทชุมชน และมีความเหลื่อมล้ำด้านศักยภาพระหว่างพื้นที่

แม้งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ผ่านมามีจำนวนมาก แต่งานที่มุ่งศึกษาในมิติระดับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนโดยเฉพาะในกรอบคาร์บอนต่ำยังมีจำนวนจำกัดและมักกระจุกอยู่กับการรายงานกิจกรรมเชิงสิ่งแวดล้อมทั่วไปมากกว่าการอธิบายปัจจัยกำหนดสมรรถนะของผู้นำ เช่น ประสบการณ์การบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือ การเข้าถึงการอบรมและข้อมูล งบประมาณ การสนับสนุนเชิงนโยบาย โครงสร้างการท่องเที่ยวของพื้นที่ อีกทั้งยังขาดการศึกษาเปรียบเทียบข้ามบริบทพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจว่าปัจจัยใดมีผลร่วมและปัจจัยใดขึ้นกับเงื่อนไขเฉพาะของเมืองท่องเที่ยวขนาดใหญ่ เมืองรอง หรือพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นสารตั้งต้นสำคัญสำหรับการออกแบบกระบวนการพัฒนาศักยภาพที่นำไปใช้ได้จริงและปรับใช้ได้ในหลายพื้นที่

การเลือกพื้นที่วิจัย กรุงเทพมหานคร น่าน นครราชสีมา มีเหตุผลเชิงวิชาการและเชิงนโยบายเพื่อให้ครอบคลุมความหลากหลายของระบบท่องเที่ยวและเงื่อนไขการลดคาร์บอนในประเทศไทย กล่าวคือในพื้นที่แรก กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและบริการที่มีความหนาแน่นของการเดินทางและการใช้พลังงานสูง (Jaroonsit & Pawchit, 2025) แม้ว่าจะเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนแต่ด้วยการมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจำนวนมาก รวมถึงการมีมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของเมืองที่เอื้อต่อการทดสอบบทบาทผู้นำชุมชนในบริบทเมืองและชุมชนท่องเที่ยวเมืองซึ่งถือเป็นความท้าทายด้านคาร์บอนจากการคมนาคมและกิจกรรมบริการอย่างเด่นชัด (Srikhwan et al., 2025) สำหรับพื้นที่ที่สองคือจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ที่สะท้อนบริบทเมืองรองที่มีความเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมที่พึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่นสูง และมีรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม วิถีชุมชน จึงเหมาะต่อการศึกษาแนวทางลดคาร์บอนที่ต้องรักษาอัตลักษณ์และระบบนิเวศควบคู่ (Hoonpadoungrat, 2025) สำหรับพื้นที่สุดท้ายของการศึกษานี้คือจังหวัดนครราชสีมาเป็นประตูสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นมีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว เช่น ธรรมชาติ เกษตร วัฒนธรรม และเส้นทางผ่านรวมถึงมีพลวัตการเดินทางทั้งจากนักท่องเที่ยวภายในประเทศและการเชื่อมต่อภูมิภาค (Phongthong, 2025) ทำให้เห็นโจทย์การจัดการคาร์บอนในพื้นที่และการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชนหลายรูปแบบ

ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งทำความเข้าใจระดับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำผ่านการเปรียบเทียบข้ามสามพื้นที่ โดยเริ่มจากการสำรวจและประเมินระดับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชน วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมความรู้และทักษะ เพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการส่งเสริมความรู้และทักษะที่มี

โครงสร้างชัดเจนสามารถนำไปใช้โดยหน่วยงานสนับสนุน ชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจรูปแบบกิจกรรมและประเมินระดับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงคาร์บอนต่ำ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร น่าน และนครราชสีมา
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงคาร์บอนต่ำ
3. เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงคาร์บอนต่ำของผู้นำในชุมชนการท่องเที่ยว

การทบทวนวรรณกรรม

1. วิกฤตสภาพภูมิอากาศและการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (LCT)

ภาคการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกปริมาณมาก ทั้งจากการเดินทาง การใช้พลังงาน และห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Gössling, 2002) การลดคาร์บอนฟุตพรินต์จึงเป็นวาระสำคัญระดับสากล (Lenzen et al., 2018) แนวคิดการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (Low-Carbon Tourism: LCT) ถูกนำมาใช้เพื่อมุ่งลดการปล่อยก๊าซฯ ผ่านการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเดินทาง และลดการใช้ทรัพยากร (Becken & Patterson, 2006) การจัดการนี้ไม่ใช่เพียงกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม แต่เป็นความสามารถในการจัดการเชิงระบบที่ต้องรับมือทั้งในด้านการบรรเทาและการปรับตัว (Scott et al., 2019)

2. การบูรณาการ LCT เข้ากับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT)

แนวคิด LCT สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและสามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่ให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการทรัพยากร (Giampiccoli & Saayman, 2018) ความสำเร็จในการจัดการไม่ได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการจัดการแบบองค์รวม ทัศนคติของผู้นำ การมีส่วนร่วม และเครือข่ายสนับสนุน (Laowirojanakul & Sangpikul, 2024) โดยงานวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนมีอิทธิพลทางตรงต่อความพร้อมในการจัดการมากที่สุด ในขณะที่การบริหารจัดการของผู้นำมีอิทธิพลทางอ้อมอย่างมีนัยสำคัญ (Kiatudomkaew et al., 2025)

3. สมรรถนะและการพัฒนาผู้นำชุมชน

หลายการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสมรรถนะที่หลากหลายของผู้นำชุมชน ได้แก่ ความรู้เฉพาะทาง ทักษะที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนา วิจารณญาณ ความรู้เชิงบริบท ทักษะการสร้างเครือข่าย การสื่อสาร การแก้ปัญหา ความสามารถในการทำงานร่วมกัน การค้นหาและพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน ตลอดจนการเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Martiskainen, 2017) ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กล่าวคือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระบบที่ซับซ้อนต้องอาศัยความร่วมมือ การปรับตัว และการเรียนรู้ร่วมกัน (Armitage et al., 2009) ผู้นำชุมชนถือเป็นกลไกหลักในการแปลงเป้าหมายคาร์บอนต่ำให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยสมรรถนะที่ใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาที่จำเป็นแบ่งเป็นการมีส่วนร่วม เครือข่าย การสนับสนุนจากภาครัฐและคนในชุมชน (Kiatisakchai & Kovin, 2020) การพัฒนาทักษะเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ การฝึกอบรม และมีระบบสนับสนุนเชิงสถาบันที่เหมาะสม (Reed et al., 2010)

4. บริบทและข้อจำกัดในประเทศไทย

แม้ชุมชนท่องเที่ยวในประเทศไทยจะมีทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและศักยภาพในการพัฒนา (Ngoenchan et al., 2024) แต่ข้อจำกัดด้านโครงสร้างการบริหารจัดการ การรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสื่อสารเชิงการตลาด ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการยกระดับสู่ความยั่งยืน (Sangpikul & Chieochankitkan, 2026) ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนถึงช่องว่างด้านความรู้เชิงระบบ ทักษะการบริหารจัดการ และความสามารถในการบูรณาการนโยบายสู่การปฏิบัติของผู้นำชุมชน โดยเฉพาะในบริบทการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำซึ่งต้องอาศัยสมรรถนะเพิ่มเติมด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในประเทศไทยยังให้ความสำคัญกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก (Promlung et al., 2024) ขณะที่

การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อน CBT แบบคาร์บอนต่ำยังมีอยู่อย่างจำกัด

ช่องว่างการวิจัย (Research gap) แม้วรรณกรรมที่ผ่านมาจะมีการศึกษาเกณฑ์ประเมินพื้นที่ LCT และเสนอสมรรถนะเบื้องต้นของคนในชุมชน (Kiatisakchai & Kovin, 2020) แต่ยังขาดการศึกษาที่มุ่งวัดและอธิบายความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำโดยตรง นอกจากนี้ ยังขาดการทดสอบเชิงประจักษ์ว่า ปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การมีส่วนร่วม การสนับสนุนจากภาครัฐ เครือข่าย หรือการสื่อสารนั้นส่งผลต่อความรู้และทักษะของผู้นำอย่างไรในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการออกแบบกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำที่อิงหลักฐานเชิงข้อมูลและสามารถนำไปใช้จริงได้ในระดับพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed methods) โดยออกแบบเป็นแบบลำดับเชิงอธิบาย (Explanatory sequential design) เพื่อ 1) วิเคราะห์ระดับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำ และทดสอบอิทธิพลของปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Hair et al., 2019) และ 2) ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพอธิบายกลไกเชิงบริบท เหตุผล และเงื่อนไขเชิงพื้นที่ที่ทำให้ผลเชิงปริมาณแตกต่างกัน รวมถึงสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำ (Creswell & Plano Clark, 2017)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรเป็นสมาชิกคณะทำงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน CBT ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร น่าน และนครราชสีมา ที่เข้าเกณฑ์ชุมชน CBT โดยกำหนดขนาดตัวอย่างเชิงปริมาณรวม 288 คน และใช้การจัดสรรแบบเท่ากันเพื่อความแข็งแรงในการเปรียบเทียบข้ามพื้นที่ ดังนี้ กรุงเทพมหานคร 96 คน น่าน 96 คน และนครราชสีมา 96 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลักถูกคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกจนข้อมูลซ้ำอยู่ที่พื้นที่ละ 5 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานในระบบการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ โดยคัดจากตัวแทนผู้นำชุมชนหรือแกนนำ CBT ที่มาจาก 3 พื้นที่การวิจัย ได้แก่ กรุงเทพมหานคร น่าน และนครราชสีมา ที่เข้าเกณฑ์ชุมชน CBT เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลด้านการตัดสินใจ การจัดการ และการพัฒนาความรู้และทักษะจริง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1 เครื่องมือเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามที่พัฒนาจากกรอบแนวคิดการพัฒนาศักยภาพ และแนวคิดสมรรถนะการจัดการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ ครอบคลุมเรื่อง 4 ส่วน ที่ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวข้องกับ ด้านข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ด้านปัจจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านขีดความสามารถของผู้นำชุมชน และด้านกระบวนการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำ โดยเครื่องมือนี้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC= 0.67–1.00) และตรวจสอบความเชื่อมั่น (Cronbach’s alpha= 0.89–0.93)

3.2 เครื่องมือเชิงคุณภาพ ใช้แนวคำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างครอบคลุมประเด็น บริบทพื้นที่มาตรการคาร์บอนต่ำที่ใช้จริง โครงสร้างการจัดการ กลไกเครือข่าย การสนับสนุนจากหน่วยงาน อุปสรรค และข้อเสนอเชิงกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ขั้นที่ 1 กำหนดรายชื่อชุมชน จัดทำบัญชีรายชื่อชุมชน CBT ที่เข้าถึงได้ในแต่ละพื้นที่ (เช่น กรุงเทพมหานคร 20 ชุมชน, น่าน 15 ชุมชน, นครราชสีมา 20 ชุมชน) จากฐานข้อมูลหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายชุมชน (เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเขตในกรุงเทพมหานคร รายชื่อวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มท่องเที่ยว) จากนั้นตรวจสอบความซ้ำซ้อนและตรวจคุณสมบัติตามเกณฑ์ CBT

4.2 ขั้นที่ 2 กำหนดรายชื่อบุคคล ขอรายชื่อคณะทำงานด้านการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนโดยระบุบทบาทหน้าที่ แล้วทำการสุ่มรายชื่อด้วยวิธี Simple random sampling ภายในชุมชนตามโควตาต่อชุมชนเพื่อให้ได้ 96 คนต่อพื้นที่ โดยกำหนดจำนวนผู้ตอบต่อชุมชนให้อยู่ในช่วงที่เป็นไปได้ตามขนาดคณะทำงาน (3–7 คนต่อชุมชน) ดังนี้ กรุงเทพมหานคร:

ส่วนใหญ่สุ่ม 4–5 คน/ชุมชน (รวม 96 คน) น่าน: ส่วนใหญ่สุ่ม 6–7 คน/ชุมชน (รวม 96 คน) นครราชสีมา: ส่วนใหญ่สุ่ม 4–5 คน/ชุมชน (รวม 96 คน)

โดยผู้วิจัยได้กำหนดกติกาทดแทนกลุ่มตัวอย่าง โดยการตรวจสอบความพร้อมของกลุ่มตัวอย่างหากผู้ถูกสุ่มไม่สะดวกหรือไม่เข้าเกณฑ์ ผู้วิจัยดำเนินการสุ่มรายชื่อสำรองจากบัญชีรายชื่อคณะทำงานของชุมชนนั้นเพื่อรักษาความเป็นการสุ่มและลดอคติจากการเลือกตามความสะดวก

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายลักษณะกลุ่มตัวอย่างและระดับความรู้และทักษะ จากนั้นทดสอบอิทธิพลของปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple regression) ตามแนวทางการวิเคราะห์ตัวแบบ (Hair et al., 2019) และเพื่อรองรับข้อมูลแบบกลุ่ม (หลายคนต่อชุมชน) ใช้ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแบบทนทานต่อการจัดกลุ่ม โดยกำหนดคลัสเตอร์เป็นชุมชนในการประมาณค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน

5.2 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงธีมและวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อสกัดประเด็นสำคัญ อธิบายกลไกเชิงบริบทและเชื่อมโยงกับผลเชิงปริมาณ โดยเสริมความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยด้วยแนวทางด้านความน่าเชื่อถือของงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Lincoln & Guba, 1985) เช่น การตรวจสอบข้อมูลหลายแหล่ง (Triangulation) และการยืนยันกับผู้ให้ข้อมูล (Member checking) ตามความเหมาะสม

5.3 การบูรณาการผลแบบผสานวิธี นำผลเชิงปริมาณ (ตัวแปรที่มีนัยสำคัญและความแตกต่างระหว่างพื้นที่) ไปกำหนดประเด็นสัมภาษณ์จากนั้นบูรณาการผลทั้งสองส่วนในขั้นอภิปราย โดยใช้ตรรกะผลเชิงปริมาณบอกความสัมพันธ์และผลเชิงคุณภาพอธิบายเหตุผลและเงื่อนไขการเกิดความสัมพันธ์นั้น เพื่อสรุปเป็นข้อเสนอเชิงปฏิบัติในการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำ

ผลการวิจัย และอภิปรายผล

1. ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

การศึกษานี้สำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 288 คน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำใน 3 พื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร น่าน และนครราชสีมา โดยมีข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างมีเพศชายและหญิงใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 49.65 และร้อยละ 48.95 ตามลำดับ) ส่วนใหญ่มีอายุ 46–60 ปี (ร้อยละ 39.51) ระดับการศึกษาสูงสุดคือปริญญาตรี (ร้อยละ 39.16) และมีประสบการณ์จัดการท่องเที่ยว 1–5 ปี มากที่สุด (ร้อยละ 36.36) สะท้อนว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นวัยทำงานตอนปลาย มีการศึกษาสูง และมีประสบการณ์ตรงด้านการบริหารจัดการในระยะเริ่มต้นถึงระยะกลาง

Table 1 *Quantitative Data Analysis Results*

Points of Analysis	$\overline{X}$	S.D.	Level
1. Demographic Data	-	-	-
2. Human Resource Development Factors	4.17	0.67	High
3. Community Leader's Competencies	4.19	0.65	High
4. Leadership Capability Development Process	4.30	0.63	Very high

จาก Table 1 แสดงผลการวิเคราะห์ระดับความพร้อม ขีดความสามารถ และกระบวนการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ (LC-CBT) โดยแบ่งออก 3 ประเด็น ได้แก่

1) ปัจจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\overline{X}$ = 4.17) โดยมิติด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ จุดแข็งที่สำคัญคือผู้นำได้รับการยอมรับจากชุมชนและสามารถประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐได้ดี

2) ขีดความสามารถของผู้นำชุมชนมีภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\overline{X}$ = 4.19) โดย ด้านทัศนคติ (Attitude) มีคะแนนประเมินสูงที่สุด สะท้อนถึงความมุ่งมั่นตระหนักรู้ในการอนุรักษ์และการลดการปล่อยคาร์บอน รองลงมาคือ ด้านความรู้ และด้านทักษะ ซึ่งแสดงว่าผู้นำชุมชนมีความเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้ทักษะได้เป็นอย่างดี

3) กระบวนการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำมีภาพรวมอยู่ในระดับสูงมาก ($\overline{X}$ = 4.30) ซึ่งสูงที่สุดในทุกหมวด โดยเน้นไปที่การส่งเสริมด้านทัศนคติสูงสุด รองลงมาคือ ความรู้ และทักษะ สะท้อนให้เห็นว่าการอบรมอย่างต่อเนื่อง การสร้างแรงจูงใจ และการปลูกฝังค่านิยมความยั่งยืน เป็นกลไกสำคัญที่สุดในการทำให้เป้าหมายคาร์บอนต่ำเกิดผลเป็นรูปธรรม

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้นำชุมชนในพื้นที่ศึกษามีศักยภาพที่เหมาะสมต่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำ ทั้งในด้านทักษะ ความรู้ และเจตคติ โดยเฉพาะเจตคติที่เข้มแข็งต่อแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งควรต่อยอดด้วยการพัฒนากระบวนการเสริมศักยภาพอย่างเป็นระบบ เพื่อสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวที่ลดคาร์บอนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

2. ผลการทดสอบทางสถิติปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขีดความสามารถของผู้นำชุมชน

ผลการศึกษามีข้อค้นพบ ดังนี้

Table 2 *Multiple Regression Analysis Results*

Independent Variable	B	Beta (β)	t	p-value	Level of Significance
Age	0.187	0.162	2.961**	.003	Significant
Experience	0.212	0.193	3.444**	.001	Significant
Political	0.267	0.225	4.078**	.000	Most significant
Social	0.258	0.214	3.915**	.000	Significant
Economic	0.203	0.177	3.336**	.001	Significant

***p ≤ .01*

จาก Table 2 แสดงผลการทดสอบทางสถิติเพื่อหาว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขีดความสามารถของผู้นำชุมชน โดยโมเดลนี้สามารถอธิบายความแปรปรวนของคุณสมบัติผู้นำได้ถึง 56.8 (R^2= 0.568, Adjusted R^2= 0.552) และมีนัยสำคัญทางสถิติ (F= 61.42) สามารถเรียงลำดับตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลเชิงบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด ได้แก่

1) ปัจจัยด้านการเมือง (β= 0.225) มีอิทธิพลมากที่สุด สะท้อนถึงความสำคัญของการประสานงานกับหน่วยงานรัฐและการสนับสนุนนโยบาย

2) ปัจจัยด้านสังคม (β= 0.214) แสดงถึงบทบาทของการยอมรับในชุมชนและความเข้มแข็งของเครือข่าย

3) ประสบการณ์ (β= 0.193) บ่งชี้ว่าการสั่งสมประสบการณ์ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (β= 0.177) สะท้อนว่าการวางแผนการเงินและการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนมีผลต่อศักยภาพผู้นำ

5) อายุ (β= 0.162) แม้อิทธิพลน้อยกว่า แต่ชี้ว่าผู้นำที่มีอายุมากกว่ามักมีความพร้อมด้านความคิดและภาวะผู้นำ

ค่าดัชนี VIF ของทุกตัวแปรอยู่ระหว่าง 1.143–1.312 ต่ำกว่าเกณฑ์วิกฤต แสดงว่าไม่มีปัญหาด้าน Multicollinearity และจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทำการสรุปได้ว่าการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนคาร์บอนต่ำ ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างความร่วมมือกับภาครัฐ การพัฒนาบทบาททางสังคม การสั่งสมประสบการณ์ และการเสริมความรู้ด้านการจัดการเศรษฐกิจ เพื่อให้การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีประสิทธิภาพ ครอบคลุมและต่อเนื่อง

3. อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

3.1 ผลการศึกษาขีดความสามารถและระดับความพร้อมของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ พบว่า ขีดความสามารถของผู้นำชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเจตคติมีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนให้เห็นว่าผู้นำชุมชนมีความมุ่งมั่นและตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรและการลดการปล่อยคาร์บอนอย่างเป็นรูปธรรม ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการขับเคลื่อนความยั่งยืนคือแนวคิดและทัศนคติที่ดีของผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bhaktikul et al. (2021) ที่ระบุว่าการเรียนรู้และการปรับตัวบนพื้นฐานของ

บริบทชุมชนเป็นแรงผลักสำคัญต่อการเปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืน อย่างไรก็ตาม แม้ผู้นำจะมีเจตคติที่ดี แต่ยังคงพบข้อจำกัดในด้านความรู้และทักษะเชิงเทคนิคเฉพาะทาง เช่น การวัดคาร์บอนฟุตพรินต์และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Guo and Li (2025) ที่ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างของการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำในชุมชนชนบทยังคงเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากรและขีดความสามารถเชิงเทคนิค

3.2 การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขีดความสามารถของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ จากการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขีดความสามารถของผู้นำมากที่สุดคือ ปัจจัยด้านการเมือง (การสนับสนุนและนโยบายจากภาครัฐ) รองลงมาคือ ปัจจัยด้านสังคม ประสบการณ์ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และอายุ ตามลำดับ ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ ไม่สามารถพึ่งพาศักยภาพของผู้นำหรือชุมชนเพียงลำพังได้ แต่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการประสานงานและการผลักดันเชิงนโยบายจากภาครัฐ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการกำกับดูแลหลายระดับของ Hu et al. (2024) ที่อธิบายว่าโครงสร้างนโยบายและการสนับสนุนเชิงสถาบันเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ การที่ปัจจัยด้านสังคมมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญเป็นลำดับที่สองยังเป็นการตอกย้ำว่าทุนทางสังคม ได้แก่ ความเชื่อมั่น การยอมรับจากคนในชุมชน และความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือข้ามองค์กร ถือเป็นกลไกหรือแม่แรงสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pramanik et al. (2019) ที่เน้นย้ำถึงบทบาทของทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เข้มแข็ง

3.3 ผลการศึกษากระบวนการส่งเสริมศักยภาพและการเรียนรู้ของผู้นำชุมชน พบว่า กระบวนการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาด้านเจตคติเป็นอันดับแรก รองลงมาคือด้านความรู้และทักษะ ผลการศึกษานี้อธิบายได้ว่า การยกระดับผู้นำชุมชนที่ยั่งยืนจะต้องทำควบคู่กันทั้ง 3 มิติอย่างบูรณาการ ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบการเรียนรู้เชิงสมรรถนะ (Competency-based learning) ของ Boyatzis (2008) ที่ชี้ว่าความสามารถแบบยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จากการหลอมรวมระหว่างทัศนคติ ความรู้ และทักษะเข้าด้วยกัน นอกจากนี้งานวิจัยนี้ยังขยายองค์ความรู้เพิ่มเติมโดยพบว่า เจตคติของผู้นำทำหน้าที่เป็นตัวนำพฤติกรรมที่แปลงองค์ความรู้ให้กลายเป็นการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ เช่น การจัดการขยะ หรือการใช้พลังงานทางเลือก ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านทฤษฎีปัญญาทางสังคม (Social cognitive theory) โดยอธิบายว่าการเรียนรู้และพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบแลกเปลี่ยน (Reciprocal interaction) ระหว่าง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยแวดล้อม กระบวนการทางปัญญา (ความคิดและความเชื่อส่วนบุคคล) และพฤติกรรม ผ่านการศึกษาของ Almasradi et al. (2024) ที่กล่าวว่าภาวะผู้นำที่แท้จริง (Authentic leadership) จะทำหน้าที่เสมือนเป็นบริบทสภาพแวดล้อมที่คอยหล่อหลอมสมาชิกหรือคนในชุมชนด้วยการแสดงความโปร่งใส การตระหนักรู้ในตนเอง และการมีพฤติกรรมที่มีจริยธรรม ซึ่งผู้นำจะกลายเป็นต้นแบบที่กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการสังเกตและนำไปสู่การเลียนแบบพฤติกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคม

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจรูปแบบกิจกรรมและประเมินระดับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงคาร์บอนต่ำ ในพื้นที่ กรุงเทพมหานคร น่าน และนครราชสีมา พบว่า ขีดความสามารถของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านเจตคติ (ทัศนคติ) ซึ่งสะท้อนถึงความมุ่งมั่นต่อการอนุรักษ์ รองลงมาคือ ด้านความรู้ และด้านทักษะ ตามลำดับ 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงคาร์บอนต่ำ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อขีดความสามารถของผู้นำชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวแปรที่มีผลมากที่สุดคือ ปัจจัยด้านการเมือง (การประสานงานและนโยบายจากภาครัฐ) รองลงมาคือ ปัจจัยด้านสังคม (การยอมรับในชุมชนและเครือข่าย) ประสบการณ์ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และอายุ ตามลำดับ โดยปัจจัยเหล่านี้สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของขีดความสามารถในการจัดการของผู้นำชุมชนได้ร้อยละ 56.8 และ 3) พัฒนากระบวนการส่งเสริมความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงคาร์บอนต่ำ พบว่า กระบวนการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนภาพรวมมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยการส่งเสริมสูงสุดคือ ด้านเจตคติ รองลงมาคือ ด้านความรู้ และด้านทักษะ ทั้งนี้ กระบวนการที่ใช้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความรู้และทักษะให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ประกอบด้วย การอบรมแบบภาคสนามอย่างต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนต้นแบบ การสร้าง

กลไกแรงจูงใจ เช่น ระบบรับรองคุณวุฒิ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการจากหน่วยงานเครือข่ายภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของผู้นำชุมชน ปัจจัยเชิงโครงสร้างสถาบัน และกลไกการเรียนรู้ เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบคาร์บอนต่ำ (LC-CBT) อย่างเป็นระบบ โดยสามารถแบ่งองค์ความรู้ออกเป็น 2 มิติ ได้แก่

1. องค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการ ที่ช่วยขยายกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ผ่านการค้นพบที่สำคัญ ได้แก่

1.1 การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ด้านปัจจัยขับเคลื่อน (Paradigm shift) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นมุมมองใหม่ว่าการจัดการการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำให้สำเร็จนั้นปัจจัยเชิงโครงสร้างมีอิทธิพลและความสำคัญมากกว่าปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว

1.2 ผู้นำในฐานะตัวเชื่อมโยงเชิงระบบ (Leader as a system integrator) เป็นการสร้างแบบจำลองเชิงประจักษ์ใหม่ที่สามารถอธิบายพลวัตศักยภาพของผู้นำ (ผ่านมิติการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งอธิบายความแปรปรวนได้ถึงร้อยละ 56.8) โดยนิยามบทบาทของผู้นำชุมชนใหม่ว่า คือ ตัวกลางที่สำคัญที่สุดในการประสานและบูรณาการนโยบาย ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคมเข้ากับกิจกรรมคาร์บอนต่ำ

1.3 เจตคติคือตัวนำพฤติกรรม (Attitude as a behavioral driver) งานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าเจตคติของผู้นำทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการแปลงองค์ความรู้และทักษะให้เกิดเป็นพฤติกรรมการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ และยังสามารถส่งอิทธิพลต่อเนื่องเพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับผู้ตามและชุมชนได้อย่างยั่งยืน (ตามหลัก Social cognitive theory)

2. องค์ความรู้ใหม่เชิงปฏิบัติและการจัดการ ที่มีคุณค่าต่อการออกแบบกลยุทธ์เชิงปฏิบัติ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแผนการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่

2.1 กระบวนการพัฒนาผู้นำแบบ 3 มิติเชิงปฏิบัติ การยกระดับศักยภาพผู้นำต้องดำเนินการบูรณาการควบคู่กันทั้ง 3 ด้าน คือ เจตคติ ความรู้ และทักษะ โดยต้องเน้นการลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ เช่น การเรียนรู้วิธีวัดคาร์บอนฟุตพรินต์ การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ และการใช้พลังงานทางเลือก

2.2 กลไกการสนับสนุนเชิงรุกจากภาครัฐ เนื่องจากนโยบายและการประสานงานจากภาครัฐเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบสูงสุด รัฐจึงต้องเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้สร้างโครงสร้างพื้นฐานเชิงรุก เช่น การตั้งงบประมาณสนับสนุนเฉพาะด้านและการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการจัดการชุมชนคาร์บอนต่ำ

2.3 การสร้างเครือข่ายฐานรากผ่านระบบพี่เลี้ยง ควรนำแนวคิดระบบพี่เลี้ยงและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามรุ่นข้ามชุมชนมาใช้เป็นกลไกหลัก เนื่องจากพบว่าชุมชนที่มีผู้นำซึ่งเครือข่ายแข็งแกร่งจะสามารถจัดการตนเองได้แม้มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร

2.4 การต่อยอดสู่แบรนด์ชุมชนรักษ์โลก ชุมชนสามารถแปลงศักยภาพของผู้นำและเครือข่ายให้กลายเป็นแบรนด์ชุมชนคาร์บอนต่ำ เพื่อสร้างจุดเด่นทางการแข่งขันที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพที่มีจิตสำนึก และตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

2.5 บทพิสูจน์เชิงพื้นที่ข้ามบริบท ข้อมูลเชิงประจักษ์จากความหลากหลายของทั้ง 3 จังหวัดต้นแบบ ยืนยันว่าความสำเร็จไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้อได้เปรียบทางภูมิศาสตร์แต่ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของผู้นำ ในการจัดการเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ซึ่งองค์ความรู้นี้สามารถใช้เป็นกลไกต้นแบบเพื่อปรับใช้กับพื้นที่อื่นในระดับประเทศได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 46–60 ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี และมีประสบการณ์จัดการท่องเที่ยว 1–5 ปี ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรออกแบบหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ที่เหมาะสมกับผู้เรียนวัยผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ โดยเน้นการใช้กรณีศึกษาจากพื้นที่จริง เพื่อให้ผู้นำชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทันที รวมถึงควรสนับสนุนให้ใช้เครื่องมือดิจิทัลที่ใช้งานง่าย เช่น แอปพลิเคชันคำนวณคาร์บอนฟุตพรินต์

เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยในการปฏิบัติงาน

1.2 จากการศึกษาพบว่า ขีดความสามารถและกระบวนการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชน ภาพรวมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านเจตคติ ดังนั้น ควรให้ความสำคัญกับการสร้างแรงจูงใจและการส่งเสริมค่านิยมด้านความยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง โดยหน่วยงานกลางควรออกแบบหลักสูตรและสร้างกลไกเชิงบวก เช่น มีระบบให้การรับรองคุณวุฒิสำหรับผู้นำชุมชนคาร์บอนต่ำ เพื่อยกระดับความเป็นมืออาชีพและสร้างขวัญกำลังใจ

1.3 จากการศึกษาอิทธิพลของปัจจัยต่อขีดความสามารถของผู้นำชุมชน พบว่า ปัจจัยด้านการเมือง (ผ่านนโยบายภาครัฐและการประสานงาน) มีอิทธิพลต่อความพร้อมด้านการบริหารจัดการสูงสุด ดังนั้น ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทเป็นแกนกลางเชิงรุก ในการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ มหาวิทยาลัย และองค์กรเอกชน (NGOs) พร้อมทั้งผลักดันการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำให้บรรจุอยู่ในแผนพัฒนาท้องถิ่น และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเฉพาะด้านอย่างเป็นรูปธรรม

1.4 จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านสังคม (การยอมรับและเครือข่าย) และประสบการณ์มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อความสามารถของผู้นำรองลงมา ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามชุมชนผ่านระบบพี่เลี้ยง โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนที่มีประสบการณ์ความสำเร็จได้แลกเปลี่ยนความรู้และแนวทางปฏิบัติร่วมกับชุมชนอื่น ๆ เพื่อยกระดับทุนทางสังคมและเสริมสร้างแรงบันดาลใจให้แก่กัน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาและวิเคราะห์กลไกการเสริมพลัง เพื่อทำความเข้าใจถึงแรงจูงใจระยะยาวที่ช่วยให้ผู้นำชุมชนยังคงรักษาความมุ่งมั่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำได้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้สภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีข้อจำกัด

2.2 ควรมีการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนากระบวนการ โดยพัฒนาโมเดลการฝึกอบรมและทำการประเมินผลเชิงพฤติกรรม (เปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรม) ซึ่งจะช่วยให้สามารถวัดการเปลี่ยนแปลงด้านเจตคติ ความรู้ และทักษะของผู้นำได้อย่างเป็นระบบและมีหลักฐานเชิงประจักษ์ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3 ข้อจำกัดของการวิจัยครั้งนี้คือ การมุ่งเน้นศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดต้นแบบ (กรุงเทพมหานคร น่าน และนครราชสีมา) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรขยายการศึกษาเปรียบเทียบข้ามภูมิภาค เช่น ภาคเหนือตอนล่าง ภาคใต้ หรือภาคกลาง เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างของโครงสร้างการจัดการและบริบทเชิงพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้สามารถออกแบบนโยบายสนับสนุนที่ตอบโจทย์และสอดคล้องกับแต่ละภูมิภาคได้อย่างครอบคลุม

เลขหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย

การวิจัยนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หมายเลขเอกสารรับรอง ECNIDA 2025/0167

เอกสารอ้างอิง

Almasradi, R. B., Sarwar, F., & Droup, I. (2024). Authentic Leadership and Socially Responsible Behavior: Sequential Mediation of Psychological Empowerment and Psychological Capital and Moderating Effect of Perceived Corporate Social Responsibility. *Sustainability*, *16*(15), 6508. https://doi.org/10.3390/su16156508.

Armitage, D. R., Plummer, R., Berkes, F., Arthur, R. I., Charles, A. T., Davidson-Hunt, I. J., & Wollenberg, E. K. (2009). Adaptive Co-management for Social–ecological Complexity. *Frontiers in Ecology and the Environment*, *7*(2), 95–102. https://doi.org/10.1890/070089.

Becken, S., & Patterson, M. (2006). Measuring National Carbon Dioxide Emissions from Tourism as a Key Step Towards Achieving Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, *14*(4), 323–338. https://doi.org/10.2167/jost547.0.

Bhaktikul, K., Aroonsrimorakot, S., Laiphrakpam, M., & Paisantanakij, W. (2021). Toward A Low-carbon Tourism for Sustainable Development: A Study Based on a Royal Project for Highland Community Development in Chiang Rai, Thailand. Environment, *Development and Sustainability*, *23*, 10743–10762. https://doi.org/10.1007/s10668-020-01083-4.

Boyatzis, R. E. (2008). Competencies in the 21st Century. *Journal of Management Development*, *27*(1), 5–12. https://doi.org/10.1108/02621710810840730.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2017). Designing and Conducting Mixed Methods Research (3rd ed.). *Sage Publications*. https://collegepublishing.sagepub.com/products/designing-and-conducting-mixed-methods-research-3-241842.

Giampiccoli, A., & Saayman, M. (2018). South African Community-based Tourism Operational Guidelines: Analysis and Critical Review. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, *10*(6), 759–770. https://doi.org/10.1080/20421338.2018.1463653.

Gössling, S. (2002). Global Environmental Consequences of Tourism. *Global Environmental Change*, *12*(4), 283–302. https://doi.org/10.1016/S0959-3780(02)00044-4.

Guo, Y., & Li, S. (2025). Multi-level Governance of Low-carbon Tourism in Rural China: Policy Evolution, Implementation Pathways, and Socio-ecological Impacts. *Frontiers in Environmental Science*, *12*, Article 1482713. https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1482713.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). Multivariate Data Analysis (8th ed.). Cengage Learning. https://researchdiscovery.drexel.edu/esploro/outputs/book/Multivariate-data-analysis/9910192953032047 21.

Hall, C. M. (2019). Constructing Sustainable Tourism Development: The 2030 Agenda and Beyond. *Journal of Sustainable Tourism*, *27*(7–8), 1044–1060. https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1560456.

Hoonpadoungrat, W. (2025). An Integrated Community Participation Model for Sustainable Cultural Tourism in Nan Province. *Journal of Setthawit Review*, *5*(3), 1863–1877. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/stw/article/view/3839.

Hu, F., Tang, T. L. P., Chen, Y., & Li, Y. (2024). Sustainable Tourism in China: Visualization of Low-carbon Transitions at Three Tourist Attractions Across Three Occasions. *Socio-Economic Planning Sciences*, *93*, Article 101883. https://doi.org/10.1016/j.seps.2024.101883.

International Labour Organization [ILO]. (2013). Sustainable Tourism for Development Guidebook. World Tourism Organization. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@sector/documents/publication/wcms_216669.pdf#page=224.10.

Jaroonsit, M., & Pawchit, C. (2025). The Study Opinions of Thai Tourists Regarding Development of Green Tourism in Natural Tourist Attractions Bangkok. *RMUTTO Social Science Journal*, *14*(1), 76-82. https://doi.org/10.63271/rmuttosj.v14i1.272809.

Kiatisakchai, K., & Kovin, C. (2020). Koh-Mak Community People's Competencies for Low Carbon Tourism Development, Trat Province. *Dusit Thani College Journal*, *14*(2), 16–30. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/journaldtc/article/view/243418.

Kiatudomkaew, P., Jaradrattanapaiboon, A., Areesrisom, P., & Kruekum, P. (2025). Preparation of the Community for Local Sustainable Ecotourism: Chiang Mai Province. *The Journal of Development Administration Research, 15*(3-4), 1584–1597. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/JDAR/article/view/282010.

Laowirojanakul, T., & Sangpikul, A. (2024). The Analysis of Approaches to Low Carbon Tourism Management in Thailand by Using Koh Mak Island, Trat Province as a Case Study. *Academic and Research Journal of Liberal Arts (Online), 19*(2), 41–53. https://doi.org/10.14456/arjla.2024.16.

Lenzen, M., Sun, Y. Y., Faturay, F., Ting, Y. P., Geschke, A., & Malik, A. (2018). The Carbon Footprint of Global Tourism. *Nature Climate Change*, *8*(6), 522–528. https://doi.org/10.1038/s41558-018-0141-x.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. SAGE. https://books.google.co.th/books?hl=th&lr=&id=2oA9aWlNeooC&oi=fnd&pg=PA7&dq=Lincoln,+Y.+S.,+%26+Guba,+E.+G.+(1985).+Naturalistic+inquiry.+SAGE.+&ots=0vqCPgNfxs&sig=fl0cJDpo_CGaulDf3pb8UOkAlOM&redir_esc=y#v=onepage&q=Lincoln%2C%20Y.%20S.%2C%20%26%20Guba%2C%20E.%20G.%20(1985).%20Naturalistic%20inquiry.%20SAGE.&f=false.

Martiskainen, M. (2017). The Role of Community Leadership in the Development of Grassroots Innovation. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. *22*, 78-89. https://doi.org/10.1016/j.eist.2016.05.002.

Ngoenchan, J., Tamnanwan, P., Thawipitanun, S., & Khiewphakdi, S. (2024). Community-based Tourism Capacity Development Amidst Cultural Capital Transformation: A Case Study of Had-salaow Village, Kaodin Sub-district, Kao Liao District, Nakhon Sawan Province. *Journal of Management Science Pibulsongkram Rajabhat University*, *6*(2), 1–17. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmspsru/article/view/267899.

Phongthong, P. (2025). Supply Chain Integration and Quality of Tourism Logistics Services Affecting Sustainable Competitiveness in Sung Noen District Nakhon Ratchasima Province. *Journal of Accountancy and Management*, *17*(4), 185–199. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/mbs/article/view/279910.

Pramanik, P. D., Ingkadijaya, R., & Achmadi, M. (2019). The Role of Social Capital in Community-based Tourism. *Journal of Indonesian Tourism and Development Studies*, *7*(2), 62–73. https://doi.org/10.21776/ub.jitode.2019.07.02.02.

Promlung, A., Meesomsak, P., Japhob, A., Sorybuachan, T., Srisroi, K., & Laebua, N. (2024). The Potential of Community-based Tourism Development Under the Low-carbon and Sustainability Criteria: A Case Study of Tham Phuea Phordee Community Enterprise, Wang Nam Khiao District, Nakhon Ratchasima Province. *Community-based Tourism Research Journal*, *1*(2), 19-31. https://so18.tci-thaijo.org/index.php/CBTRJ/article/view/758/496.

Reed, M. S., Evely, A. C., Cundill, G., Fazey, I., Glass, J., Laing, A., Newig, J., Parrish, B., Prell, C., Raymond, C., & Stringer, L. C. (2010). What is Social Learning? *Ecology and Society*, *15*(4). http://www.jstor.org/stable/26268235.

Sangpikul, A., & Chieochankitkan, A. (2026). Promoting Low-carbon Tourism Through Experiential Tourism. *Parichart Journal*, *39*(1). https://doi.org/10.55164/pactj.v39i1.280385.

Scott, D., Hall, C. M., & Gössling, S. (2019). Global Tourism Vulnerability to Climate Change. *Annals of Tourism Research*, *77*, 49–61. https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.05.007.

Srikhwan, K., Laopram, J., & Wattabun, T. (2025). Net-zero Carbon Tourism Management. *Southeast Bangkok Journal (Humanities and Social Sciences)*, *11*(2), 157–162. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/SB_Journal/article/view/281120.